

Türkiye’de Boşanma Nedenlerinin Toplumsal Kökenleri ve Boşanma Sonrası Deneyimler

Post-Divorce Experiences in Türkiye and the Social Structures Behind the Reasons for Divorce

Çağrı Elmas¹, Nurşen Adak²

¹(Arş. Gör.), Akdeniz Üniversitesi, Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı, Antalya, Türkiye

²(Prof. Dr.), Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Antalya, Türkiye

ÖZ

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bazı geleneksel değerlerin hala kabul görmesi boşanma nedenlerini özgün kılmaktadır. Boşanma nedenleri ve sonuçları, ekonomik koşullardaki değişiklikleri, cinsiyete dayalı iş bölümü ve kolektivizme karşı yükselen bireysellik eğilimi içerir. Ekonomik istikrarsızlık ve düşen yaşam standartları, özellikle gelir paylaşımını hesaba kattıktan sonra bile orantısız mali zorluklarla karşı karşıya kalan kadınlar için boşanmanın sadece bir nedeni değil, aynı zamanda kaçınılmaz bir sonucudur. Cinsiyet farklılıkları ile sosyal ve ekonomik koşullardaki değişimler, Türkiye’de ve dünyada boşanma oranlarının artmasındaki temel faktörlerdir. Bu çalışma, TAYA-2021 veri setinin çoklu müteakabiliyet analizini (ÇMA) kullanarak, Türkiye’deki bireylerin cinsiyet, eğitim, gelir, medeni durum, bölgeye göre boşanma nedenlerinin benzerlik ve kümelenmelerini incelemeyi amaçlamaktadır. Veri seti, daha önce en az bir kez boşanmış 18 yaş üstü kadın ve erkeklerin boşanma sebeplerine ilişkin bilgileri içermektedir. ÇMA analizi sonuçları hem erkeklerin hem de kadınların ekonomik ve ailevi sorunlar gibi birtakım benzer boşanma sebeplerine sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Ancak bu nedenlere verilen yanıt yoğunluklarında cinsiyet farklılıkları bulunmaktadır. Kadınlar ev odaklı ve aile içi şiddet gibi faktörlere daha fazla önem verme eğilimindeyken, erkekler ev odaklı ve geniş aileden gelen görüşün kabulü gibi pratik konulara eğilim göstermiştir. Çalışma ayrıca, gelir ve eğitim düzeyi gibi sosyoekonomik faktörlerin her iki cinsiyet için de boşanma nedenlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

ABSTRACT

In developing countries such as Türkiye, traditional factors such as a patriarchy make the reasons for divorce unique. The causes and consequences of divorce include changes in economic conditions, the gender division of labor, and a rising tendency toward individualism over collectivism. Economic instability and lower living standards are not only a cause but an inevitable consequence of divorce, especially for women who face disproportionate financial difficulties, even after taking shared incomes into account. Gender differences and changes in social and economic conditions are the two main factors in the increase in divorce rates in Türkiye and around the world. This study aims to examine the similarities and clustering of reasons for divorce in terms of individuals’ gender, education, income, marital status, and region in Türkiye using a multiple correspondence analysis (MCA) based on the Family Structure in Türkiye (TAYA) 2021 dataset. The dataset includes information about the reasons for divorce from male and female participants over the age of 18 who have undergone divorce at least once. The results from the MCA analysis reveal both men and women to show a number of similar reasons for divorce, such as economic and family problems. However, gender-based variations are found regarding response intensities to these causes. While women tend to place more emphasis on such factors as emotional and domestic violence, men tend to be very home-oriented and to have expressed practical issues such as acceptance of their extended family’s views. The study also reveals socioeconomic factors such as income and education level to play an important role in shaping the reasons for divorce for both genders.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Değişen aile, Boşanma nedenleri, Toplumsal cinsiyet, Boşanma ve sonrası deneyimler

Keywords: Türkiye, Family dissolution, Reasons for divorce, Gender, Post-divorce experiences

Corresponding Author: Çağrı Elmas E-mail: elmascagri@yahoo.com

Submitted: 30.03.2023 • **Revision Requested:** 22.05.2023 • **Last Revision Received:** 22.06.2023 • **Accepted:** 12.07.2023

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

EXTENDED ABSTRACT

The article discusses the issue of divorce in the post-modern era and how it has become increasingly common not only in the Western world but also in developing countries such as Türkiye. The article analyzes the reasons for divorce based on economic, social, and cultural perspectives and suggests the change in gender roles, rise of individualism, and complexity of modern economies have all been able to contribute to the increase in divorce rates. Economic conditions are seen as one of the most significant factors in divorce, with financial instability and a decrease in living standards being both a cause and a result of divorce. The article argues changing gender norms, feminist consciousness, and the rise in women’s employment to have also contributed to the increase in divorce rates. However, some studies have suggested employment status alone to have had no significant impact on divorce decisions. The article concludes divorce to be a complex issue that involves multiple factors and overall provides a broad overview of the issue of divorce in the post-modern era by focusing on its economic, social, and cultural dimensions.

Divorce rates have been on the rise globally, with Türkiye being no exception. Divorce is a complex social phenomenon involving economic, social, cultural, and gendered aspects. In developing countries like Türkiye, conventional factors such as patriarchy have resulted in unique reasons for divorce. The reasons for and consequences of divorce involve changes in economic conditions, the redefinition of gender roles, and a trending rise in individualism over collectivism. Economic instability and a decline in living standards are not only a reason for divorce but also an inevitable consequence, especially for women who face disproportionate financial difficulties, even after accounting for shared incomes. When considering marriage as a type of partnership or relationship for meeting individuals’ various needs and expectations, the breakdown of marital bonds (i.e., divorce) can occur when these needs and expectations are not met. Gender awareness and changes in social and economic conditions are two key factors for the increase in divorce rates in Türkiye and around the world. The impact women’s social movements have had on marriage and family life, the sexual revolution, and the rise of feminist consciousness have all been influential in reshaping views on marriage and family life. Studies have shown the employment status of both partners to not significantly affect divorce decisions; however, when only the husband is employed, both men and women are less willing to divorce. Thus, understanding the social structure behind the reasons for divorce based on a gender perspective is crucial for developing effective policies and interventions that address the complexities of divorce and its impact on individuals and society.

This study aims to explore the social structure behind the reasons for divorce in Türkiye based on gender using a multiple correspondence analysis (MCA) of a dataset collected through a survey in Türkiye. The dataset includes information about the reasons for divorce as provided by male and female participants over 18 years old who’ve undergone divorce at least once in their lives before. The MCA results reveal both men and women to cite similar reasons for divorce, such as economic and family problems. However, gender differences do exist regarding the weight given to these reasons. Women tend to place more emphasis on physical and psychological factors such as emotional neglect and domestic violence, while men focus more on practical issues such as household tasks and acceptance from the extended family.

This study focuses on the effects socio-demographic factors have on divorce rates and the reasons for divorce in Türkiye. The article discusses data from Türkiye Family Structure Survey (TAYA, 2021) regarding individuals who have experienced divorce at least once in Türkiye. The findings also reveal 17.7% of participants to have no monthly income; those with an income earn an average of 4,164 TL (US\$ 487,5) per month in 2021. A statistically significant difference is found regarding divorced individuals’ average income based on gender, with women reporting lower incomes than men. When looking at education, 12.5% of divorced women reported not having finished school, compared to only 3.7% of men.

The article also suggests one way to alleviate the burden of divorce as remarrying. When asked about their current marital status, 38.3% of divorced participants reported being married, with men being more likely to remarry than women. The article suggests the fact that men having initiated divorce at a lower rate may support with men being more likely to remarry.

Finally, the article notes that multiple reasons may occur for divorce. In general, the primary reason for divorce was determined to be irresponsible and irrelevant behavior of the spouse. While various problems and accumulated burdens may lead to dissatisfaction with marriage, the primary reason for divorce is often seen as the breaking point of the marriage.

According to the research results, the reasons for divorce show a complex distribution according to the participants’ social profiles. Differences occur regarding social factors such as geographical region, education and income status, age, current marital status, and gender. For example, the decisions to remarry after divorce for women with a certain level of education and income is seen to be lower for the western regions of Türkiye decreased. In addition, the decision to remarriage varies according to the social status of divorced individuals. Women with no income and low level of education are more prone to remarry after divorce. These women are also observed to more likely have been exposed to violence in their previous marriages. According to the research results, all women are seen to have instigated divorce in their previous marriages, and most of them only underwent divorce once.

The study has also found socioeconomic factors such as income and education level to play a significant role in shaping the reasons for divorce for both genders. Overall, the study highlights the importance of understanding the gendered social structure behind the reasons for divorce in Türkiye, as this can inform policies aimed at reducing divorce rates and improving the well-being of individuals and families.

Türkiye’de Boşanma Nedenlerinin Toplumsal Kökenleri ve Boşanma Sonrası Deneyimler

Post-modern dönemde geçici, anlık, kaygan bir zeminde yaşanan pek çok şey gibi evlilik ve aile kurumunda da kalıcılık sözü konusu olamamakta, bir ömür boyu devam etme iddiasıyla başlayan evlilikler boşanmayla noktalanabilmektedir. Başta Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkeleri gibi pek çok ülkede görülen boşanma oranlarındaki artış Türkiye’de de gözlenmektedir (Caarls ve de Valk, 2018; TÜİK, 2022). Boşanma ekonomik, psikolojik, kültürel ve hukuki açıdan ele alınan toplumsal bir olgudur (Kneip ve Bauer, 2009, s. 592; Timurturk, 2012, s. 202–203; Şahin, 2019). Özellikle Türkiye gibi modernleşme sancılarının yaşandığı gelişmekte olan ülkelerde din, ataerkillik ve bunun gibi diğer konvansiyonel unsurlar boşanma nedenlerini oldukça özgün kılmaktadır (Şahin, 2019).

Boşanma oranlarının dünya çapındaki artışında sanayileşme, kadınların iş ve aile yaşamındaki değişen rolleri ve karmaşık ekonomilerin temel birimi olarak aileye karşı bireyin yükselişinin etkili olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla boşanmanın neden ve sonuçları ekonomik koşulların değişmesi, geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümüne gösterilen direnç, ve kolektivizm üzerinde yükselen bir bireysellik dalgasını içermektedir. Boşanmayı etkileyen önemli faktörlerden birisi ekonomik koşullardır. Ruspini’ye göre (2013), ekonomik açıdan istikrarın kaybolması ve yaşam standartlarındaki düşüş boşanmanın sadece bir nedeni değil, aynı zamanda kaçınılmaz sonucu olmuştur. Nafaka ve eş desteği de dahil olmak üzere her türlü gelir paylaşımının muhasebeleştirilmesinden sonra bile kadınların orantısız bir biçimde mali zorluklar yaşadıkları görülmektedir. Bunun nedeni hem kadınlar ve erkekler arasındaki gelir düzeyi farklılıkları hem de çocuk yetiştirme ile ilgili ek maliyetlerdir. Zira çocukların önemli bir çoğunluğu, boşandıktan sonra halen anneleriyle birlikte yaşamaya devam etmektedir (Akoğlu ve Küçükkaragöz, 2018; Kavas ve Gündüz-Hoşgör, 2010; Ruspini, 2013, s. 27–28).

Evlilik bireylerin çeşitli ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılayabildiği bir tür ortaklık ya da birliktelik olarak düşünüldüğünde, evlilik bağının bozulması ya da boşanma da yine bu çeşitli beklentilerin ve ihtiyaçların *-tahmin edildiği gibi-* karşılık görmemesi durumunda gerçekleşebilir. Geçmişe oranla ekonomik refahın artışı ve daha çok kadının ev dışında çalışma yaşamına katılarak sosyal ve ekonomik olarak güçlenmesi dünyada ve Türkiye’de artan boşanma oranları ile yakından ilgili gözükmektedir. Ruspini’ye göre (2013, s. 800) 1970’li yıllardan itibaren süregelen kadın hareketlerinin etkisi, erkeklerin ve kadınların evlilik ve aile hayatına ilişkin görüşlerini yeniden şekillenmesinde anahtar rol oynamıştır. Özellikle cinsel devrim, kadın istihdamındaki artış ve feminist bilincin yükselmesi, boşanma oranlarındaki artışın sebebi olarak görülmüştür. Ancak literatürde boşanma ve istihdama katılım ilişkisine dair bir uzlaşma olduğunu iddia etmek güç gözükmektedir. Sayer ve arkadaşları (2011), araştırmalarında eşlerin istihdam durumlarının boşanma kararlarında önemli bir ilave etki yaratmadığını iddia etmişlerdir. Ancak tek başına kocanın çalışması durumunda hem erkeklerin hem de kadınların boşanmaya daha az istekli oldukları sonucuna ulaşılırken tek başına kadınların çalışması durumunda erkeklerin boşanma taleplerinde herhangi bir değişikliğe rastlanmamıştır (Sayer ve ark., 2011, s. 2005).

Genel anlamda kadınların toplumsal koşullarındaki *iyileşmeler* nedeniyle boşanma oranlarının arttığı düşünülmektedir. Boşanmanın kadınlar açısından önemi, neden ve sonuçlarını konu alan bilimsel çalışmalara ilginin son yıllarda arttığı görülmekle beraber boşanmada belirleyici olan “faktörler”, erkeklerden ziyade kadınların öncülüğünde başlatılıyormuş gibi yansıtılmaktadır (Sayer ve ark., 2011, s. 1983). Bu durum ise kadınları boşanmanın başlıca faili olarak görmeye sebep olmaktadır

Sosyal problem, toplum tarafından yaratılan ve toplum tarafından çözülen en azından etkisi hafifletilen koşullardır (Jamrozik & Nocella, 1998). Türkiye’de boşanma oranlarındaki artış, genellikle çalışmalarda “sorun” odaklı olarak incelenmiş (Binay, 2018; Yıldırım, 2004), sorunun kaynağı olarak kadınların eğitim düzeyinin ve işgücüne katılımlarının artışı ileri sürülmüştür. Buna karşın kadın ve erkek açısından boşanma nedenlerinin nasıl farklılaştığına dair ayrıntılı analizlere yer verilmemiştir. Oysaki bir sorunun nedeni bilinirse çözüm yolu da bulunabilir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadınların eğitim olanaklarından daha fazla yararlanarak artan oranda çalışma yaşamına katılması, yönetim ve karar alma mekanizmalarında geçmişe oranla daha fazla yer almaları kısacası toplumsal statülerinin yükselişi boşanma oranlarındaki artışla beraber gitmektedir. Buradan hareketle kadınların eğitim ve işgücüne katılımları arttığı için, boşanmalar artmaktadır öyleyse sorunu kadınların eğitim olanaklarından yararlanmalarını engelleyerek işgücüne katılımları azaltalım ve boşanma oranları düşün şeklindeki düz bir akıl yürütme sorunu çözmeyecektir. Konu bu kadar basit değildir ve daha derin bir analizi gerektirir. Poplin (1978, s. 4) sosyal problemi, topluma veya toplumu oluşturan grup ve kurumlara tehdit içeren bir davranış modeli olarak tanımlar. Nitekim kadınların eğitim seviyelerinin artışı ve işgücüne katılımları onları güçlendirerek aile içi ilişkilerde daha eşitlikçi taleplerde bulunmalarına neden olabilir ki bu durum ataerkil değerleri tehdit eder ve ataerkilliğin sağladığı güç ve iktidardan vazgeçmek istemeyen erkekler ve eşleri arasında ortaya çıkan çatışmalar evliliklerin çözülmesine neden olabilir. Bu bağlamda boşanma oranlarındaki artış gibi sosyal problemlerin analizinde ataerkil değerler, modernleşme, küreselleşme, bireyselleşme, internet ve medyanın kullanımı, kadın hareketleri ve kadınların güçlenmesi, insan hakları gibi pek çok faktörün hesaba katılması gerekmektedir.

Türkiye’de kadın ve erkeklerin boşanma deneyimleriyle yakından ilgili olduğu düşünülen pek çok etken olmakla birlikte bu çalışmada kadın ve erkeklerin eğitim durumu, gelir düzeyleri, medeni durumları, coğrafi bölgeleri ile boşanma sebeplerindeki farklılıklar araştırılacaktır. Gelir düzeyi, toplumsal cinsiyet algısı ve istihdam şartları boşanmanın hem nedeni hem de sonucudur (Ruspini, 2013, s. 26). Makalede Türkiye’yi temsil eden bir örneklem üzerinden kadın ve erkeklerin boşanma nedenleri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2021 yılında ulusal düzeyde gerçekleştirilen “Aile Yapısı Araştırması’na” ait veri seti

kullanılarak ¹ ikincil analizler gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda çalışma Türkiye’de bireylerin sosyoekonomik statülerine göre hangi boşanma nedenlerini daha fazla öne sürdüklerini araştırmayı amaçlamaktadır. Makalede daha önce en az bir kez evlilik yapmış ve boşanmış bireylerin boşanma gerekçelerinin eğitim ve gelir düzeylerine göre nasıl bir kümelenme oluşturdukları belirlenmiş ve analizler sonucunda boşanma nedenleri etrafında kümelenen sosyal grupların açıklanması ve diğer kümelenmiş sosyal gruplarla ilişkileri tartışılmıştır.

Kavramsal Arkaplan

Boşanma oldukça karmaşık bir olgu olup her disiplin konuyu kendi penceresinden ele alır. Bu çalışmada boşanma konusunun sosyal sınıf, cinsiyet, ekonomik durum, eğitim, ırk ve ilk evlilik yaşı gibi evlilikteki bozulmanın yapısal ve yaşam seyri yordayıcıları bağlamında sosyolojik perspektifte incelenmesi amaçlanmaktadır. Aile ve evlilik kurumu geleneksel toplumsal cinsiyete ilişkin rol ve sorumlulukların yeniden üretilebildiği ya da bu rol ve sorumluluklara direnç gösterilerek itiraz edilebildiği bir kurumdur. Bu noktada West ve Zimmerman’ın (1987, s. 126) da dikkat çektiği üzere toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıkları yansıtmaz, toplumsal cinsiyeti "inşa etmek" sadece bir cinsiyet veya cinsiyet kimliği içinde doğduğumuzu veya yalnızca bir cinsiyet rolünde çalıştığımızı değil, aynı zamanda cinsiyetin "rutin, metodik ve tekrar eden bir başarı" olduğuna işaret eder ve toplumsal cinsiyetin toplumsal yaşamın içine sirayet eden güç ve iktidar ilişkilerine de işaret eder. Geleneksel bakış açısına göre evlilik, sosyal bir zorunluluk olarak anlaşılan, esas olarak cinselliğin meşrulaştığı üreme için tasarlanmış bir kurumdur. Günümüzde ise evlilik, kendini gerçekleştirmenin alternatif bir yolu olarak görülmektedir. Yaygın olarak uygulanan bir dizi norm ve sosyal yükümlülük içermeyen evlilik bağı, artık bireylerin istedikleri zaman kurup bozabilecekleri gönüllü bir ilişki haline gelmiştir (Amato ve ark., 2007, s. 5 Popenoe, 1996, s. 533). Popenoe’ye göre (1996) insanlar artık “ölüm (onları) ayırana kadar, iyi ya da kötü günde” evli kalmaya isteksizdirler. Bunun yerine evlilik bağlılığı ancak insanlar mutlu olduğu ve bireysel ihtiyaçlarının karşılandığını hissettiği sürece devam ettirilmektedir. Sosyal bir kurum olarak evliliğin “ne olması” gerektiğine dair yaygın paylaşılan kültürel anlayışlar bulunmaktadır ve bu normlar ihlal edildiğinde vazgeçen taraf kim olursa olsun, eşler normları ihlal ettikleri için kendilerini tatminsiz hissetmektedirler (Sayer ve ark., 2011, s. 1985).

Evliliklerin boşanmayla sonlanmasında etkisi olabilecek değişkenlerden birisi ise eğitimidir. Aughinbaugh ve arkadaşları (2013, s. 15) eğitim düzeyi yükseldikçe boşanmayla biten evliliklerin oranının azaldığını belirtmektedir. Liseyi bitirmemiş insanlar arasındaki evliliklerin yarısından fazlası boşanma ile sonuçlanırken, üniversite mezunları arasında boşanma oranının %30’a düştüğüne dikkat çekmişlerdir. Ayrıca, boşanma olasılığı ile eğitimsel kazanım arasındaki ters ilişki verilerinin evliliğin başlangıcında yaşa göre ayrıştırıldığında ortaya çıktığı gözlemlenmiştir (Aughinbaugh ve ark., Sun, 2013, s. 15). Cooke da (2006, s. 442) hanehalkı iş bölümünün evlilik içi istikrar üzerindeki etkilerini biri biriyle rekabet eden iki yaklaşımla değerlendirir. Birinci yaklaşım, toplumsal cinsiyete dayalı uzmanlaşmanın çiftlerin karşılıklı bağımlılığını artırarak aile dayanışmasına fayda sağladığını iddia eden Becker (1981) ve Parsons’ın (1953) yaklaşımıdır ki bu yaklaşımda kadınların istihdamı, cinsiyete dayalı uzmanlaşmayı tehdit ettiği ve kadınların erkeklere ekonomik bağımlılığı azalttığı için boşanma riskini artırmaktadır. İkinci yaklaşım ise çiftlerin, ücretli ve ücretsiz emeğin bölünmesini, aile içinde göreceli ücretlere, tercihlere dayalı olarak eşitlikçi bir dağıtımla müzakere ettikleri sosyal mübadele ve pazarlık yaklaşımıdır ve bu yaklaşımda, kadınların istihdamı ve ekonomik bağımsızlığı, daha elverişli bir ev içi iş bölümü müzakere edilemezse boşanma tehdidini kocaların daha fazla ev içi işlere katılımı boşanma riskini azaltabilir.

Aile ve evlilik kurumu üzerine günümüze kadar süregelen akademik çalışmalarda, çoğunlukla evlilik kurumunun bozulması ile kadınların istihdam düzeyinin artması arasında güçlü bir bağ olduğu düşünülmüştür. Parsons (1949) özellikle üst düzey işlerde kadın istihdamının, karı-koca arasında dayanışmadan çok rekabet ortamı yaratarak evliliği aşındırdığını iddia etmiştir. Ayrıca gelir getiren ve çalışan kadınların büyük bir kısmının bekar, dul ya da boşanmış olduğunu ve bu nedenle ailenin geçimini sağlayan kişi olarak kadınların “kocanın” yerini alamadığını da vurgulamıştır (Parsons ve Bales, 1955, s. 5). Bu teorik temelde aile içi cinsiyet rollerinin kadınlar ve erkekler tarafından benimsenmesi, evlilikte istikrar sağlanması açısından gerekli görülmüş, kadınların ücretli işe katılımının yıkıcı statü rekabeti yaratacağı savunulmuştur. Ancak birinci yaklaşım önemli eleştirileri de üzerine çekmiştir. Nitekim Moffitt (2000) ekonomik açıdan bu hipotezleri kadın-erkek ücretlerine ayrı ayrı odaklandığı ve kadın ve erkek ücretlerinin toplamını ihmal ettiği için eleştirmiştir. Çiftin toplam geliri daha yüksek olduğunda, evlilikten elde edilen bazı kazançların da daha büyük olması gerektiğini ve bu durumun evlilikte göreceli ücret etkisini dengeleyebilecek bir imkân yarattığını belirtmiştir (akt., Schoen ve ark., 2002, s. 644). Ayrıca Cooke, bir kadının ekonomik bağımlılığının, onu kocanın sömürsüne veya istismarına ve kocanın ölümü veya firar etmesi durumunda yoksulluğa karşı savunmasız bıraktığını iddia eder (2006, s. 445). Ev işlerinin önemli bir bölümünü eşleriyle müzakere etmeyen ekonomik açıdan bağımsız kadınlar bu durumda evliliklerinden daha kolay vazgeçebilirler. Böylece daha fazla kadın ekonomik bağımsızlık kazandıkça, daha fazla kadın boşanarak evlilik kurumunu tehdit altında bırakabilir (Breen ve Cooke 2005).

Kurumsalçı görüşe göre kadınların istihdamı ya da erkeklerin işsiz kalması, önceden memnuniyetsizliğin olmadığı durumlarda bile boşanmaya neden olabilmektedir. Bu durumda cinsiyete dayalı normların ihlal edilmesi, eşlerin memnuniyetsizliğine ve sosyal

¹ TAYA-2021 veri setine ulaşmak için TÜİK ile gerekli yazışmalar Ekim 2022 tarihlerinde yapılmış ve izinler alınmıştır.

destekten yoksun kalmasına sebep olacağı için evlilikte tehdit unsuru gibi görülmüştür. Genel anlamda kurumsalcı yaklaşımlar evlilik doyumundaki istihdam/boşanma ilişkilerinin yalnızca belirli bir kısmını açıklayabilmiştir (Sayer ve ark., 2011, s. 1987). Sayer ve arkadaşların göre (2011, s. 1987-1988), genellikle bu yaklaşımlar gelir düzeyi ve çalışma yaşamına katılım durumunu kadınlarda boşanma kararını etkileyen en temel faktör öne çıkarmaktadır. Ancak ayrılık veya boşanma yaşayan kadınlar, tipik olarak aile gelirlerinde ve aile büyüklüğünü dikkate alan ekonomik refah ölçütlerinde belirgin düşüşler yaşarlar. Öte yandan boşanma sonrası için erkeklerin aile geliri daha mütevazı bir şekilde azalır ve genellikle aile büyüklüğüne bağlı belirlenen yaşam standardı ölçütlerinde artış gözlemlenir (Smock ve ark., 1999, s. 794). Dolayısıyla ekonomik olarak evlilikte eşlerine bağımlı fakat mutsuz olan erkeklerin boşanma sonrasında yaşam standartlarının düşmemesi için boşanmaya karşı duruşları neredeyse hiç tartışılmamaktadır.

Toplumsal cinsiyet devrimi olarak adlandırılan bazı gelişmeler (England, 2010), kadınlar ve erkekler arasında aile kurumu içerisinde ve boşanma sebeplerinde asimetrik ilişkiler oluşturmuştur. Kadınlar, cinsiyete dayalı iş bölümünün sınırlarını aşarak geleneksel olmayan etkinliklere ve pozisyonlarına geçme konusunda erkeklerden daha fazla ilerleme göstermiştir. England'a göre (2010, s. 150) kadınların yaşam koşullarında erkeklerden daha fazla dönüşüm yaşanması ve artık kadınların eskisinden daha fazla "erkek" alanlarına girebilmesi sonucunda belirli sosyal alanlarda kadın-erkek ilişkilerinde asimetrik değişimler ortaya çıkmıştır. Örneğin kadınların çalışma yaşamına katılımı ile erkek istihdam oranlarının azalması, bahsi geçen bu asimetrik değişimlerden birisidir (England, 2010, s. 151). Diğer yandan erkeklerin sosyal faaliyet alanlarında da değişim söz konusudur ancak kadınlara kıyasla daha nadir görülmektedir. Örneğin erkeklerden de ev işlerine, çocuk bakımına "yardım etmesi" ve duygusal yoldaşlık kurması için beklentilerin arttığı söylenebilir (England ve Shafer, 2007, s. 62-64). Buna rağmen Adak'a göre (2007, s. 143), kadının toplumsal yaşam ve istihdam koşulları karşısındaki gözlenebilen bu olumlu değişimler, henüz "sıçramaya yol açacak yapısal bir birikime" ulaşmamıştır. Gerek erkeklere yönelik çağdaş beklentilerin karşılık bulmaması, gerekse çalışma yaşamına kadın katılımının aileyi ve erkeklik statüsünü aşındıracağı korkusu, günümüzde de halen iş ve ev ikilemi içinde çifte sorumluluk yükünü kadınların sırtına yüklemektedir (Adak, 2007, s. 148-149).

Son yarım yüzyılda modernleşme ve bireyselleşmenin yükselişiyle birlikte çalışma ve aile yaşamında da büyük değişimler olduğu iddia edilebilir. Bu değişimler erkeklerden ziyade kadınların sosyal konumlarını ve yaşamını daha fazla etkilemiştir. Dolayısıyla evlilikte olduğu gibi sosyal yaşamları toplumsal çözülme sürecinde değişen kadınlar, genellikle bu sürecin muhtemel faileri olarak nitelendirilmiştir. Bu toplumsal dönüşümden kısmen etkilenen erkeklerin sosyal yaşamı ise geçiş süreçlerinin dışında tutulmuş, kadınların faili olduğu belirli durumlara referans verilerek konumlandırılmıştır (Sayer ve ark., 2011, s. 1989).

Türkiye'de dahil olmak üzere birçok Batı ülkesindeki demografik değişimler ve geçişler artan boşanma yaygınlığı ile karakterize edilebilir. Türkiye'de yaşam akışının daha geleneksel veya modern bir yol izlediği bölgelerarası farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların boşanma nedenleri arasında da büyük ölçüde ayrıma sebep olduğu görülmektedir. Carls ve de Volke (2018) çalışmasında sosyokültürel ve ekonomik faktörlerin bölgeler arasındaki farklılık eğilimini açıkladığını, özellikle kentleşme ve kişi başına düşen gelir boşanmanın bu farklılıktaki temel belirleyici olduğunu belirtmişlerdir.

Genel olarak boşanma, toplumsal cinsiyet de dahil olmak üzere sosyal, kültürel ya da ekonomik açıdan birçok faktörden etkilenen karmaşık ve çok yönlü bir olgudur. Erkekler ve kadınlar birliktelik ya da evliliklerinde benzer zorluklarla karşılaşmakta ancak bunlarla farklı şekillerde başa çıkmaktadırlar. Dolayısıyla boşanma sürecini kimin başlattığı bu olgunun toplumsal konumu hakkında yeterli bilgiyi sunmayabilir. Bunun yerine boşanma sürecinde ya da sonrasında ortaya çıkan sosyal problemleri belirlemek için boşanmanın toplumsal kökenlerini tartışmaya açmak, olguya ilişkin daha kapsamlı bilgiler sunabilecektir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de en az bir defa evliliği sonlanan bireylerin farklı nedenlerle boşanmaya karar vermesinde hangi toplumsal faktörlerin etkili olduklarını belirlemektir. Değişen ve dönüşen aile yapısını konu alan bu çalışmada, boşanmış bireylerin evliliğini bitirme kararlarında etkili olduğu düşünülen sosyal belirleyicilere odaklanılmaktadır. Sosyal bir olgu olarak ele alınan boşanma meselesi çalışmada elde edilen ampirik bulgular etrafında değerlendirilmiştir. Bununla birlikte kadınlık ve erkekliğin Türkiye'de boşanma nedenlerini nasıl etkilediği çalışmanın diğer bir tartışma sorusudur.

Yöntem

Boşanmayı konu alan araştırmalarda genellikle "orantısız" farklılıklara dikkat çekilmektedir. Boşanma oranlarındaki artışta toplumsal açıdan sorun olarak gören bu çalışmalarda açıklayıcı analiz tekniklerine nadiren başvurulmaktadır. Başka bir anlamda boşanma olgusu, genellikle "bağımlı değişken" olarak kabul edilmekte ve bu olguyu etkileyecek bir dizi "bağımsız değişken" üzerinden incelenmektedir. Dolayısıyla yaygın kullanılan "değişken" merkezli analiz tekniklerindeki gibi ölçek puanlarının ortalamasını, varyanslarını ve kovaryanslarını analiz eden ölçütler üzerinden boşanma olgusu ele alınmaktadır. Öte yandan kişi merkezli yöntemde beklenmedik durum tablolarındaki karakteristik kalıplara ve konfigürasyonlara yer verilmektedir. Çalışmada uygulanan çoklu müteakabiliyet analiz tekniği, nominal veri kategorilerini ya da kategorileştirilmiş değişkenler arasındaki yakınlıkları incelemekte ve algısal harita adı verilen grafiksel bir tanım sunmaktadır. Algısal haritada, kişiler ve nesnelere arasındaki yakınlaşma ve uzaklaşma, güçlü/zayıf ilişkileri temsil edecek şekilde çizilmektedir (Hair ve ark., 2010). Müteakabiliyet analizi kendine özgü istatistiksel değerler üzerinden bir sonuç sunmamakta, istatistiksel olarak anlamlı/anlamsız sonuçları bağımlı ve

bağımsız değişkenler üzerinden formüle etmemektedir. Dolayısıyla bu analiz sonuçları bizatihi belirlemez; araştırmacıya *aktif değişkenler* üzerinden bir ilingede okuma imkânı tanır. Başka bir ifadeyle bu analizde değişkenlerden ziyade alt kategoriler ve bu kategorilerin nasıl kümelendiği önem arz etmektedir. Her ne kadar istatistiksel bir teknik olarak kullanılsa da araştırmacıya verilerin analizinde hem tümevarımsal hem de tümdengelimsel yorumlama imkanı verir (Löfgren, 2007, s. 258).

Araştırma Deseni ve Örneklemi

Bu çalışmada, nicel araştırma yöntemleri kullanılmış Türkiye İstatistik Kurumunun 2021 yılına ait Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) mikro veri seti üzerinden ikincil veri analizleri gerçekleştirilmiştir. Bireylerin boşanma nedenleri, eğitim ve gelir tipolojisi, coğrafi bölge, medeni durum, toplumsal cinsiyet, evlilik ve boşanma sayısı, boşanmayı kimin talep ettiği sorusuna verilen yanıtlar etrafında analizler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada kullanılan veri seti, TÜİK tarafından Ağustos-Kasım 2021 tarihinde saha çalışması ile toplanan ulusal düzeydeki verilere dayanmaktadır. TÜİK ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile yapılan protokol kapsamında 2006, 2011 ve 2016 yıllarında gerçekleştirilen TAYA’nın amacı, Türkiye’deki ailelerin yapısını, bireylerin aile ortamındaki yaşam biçimlerini ve bireylerin aile hayatına ilişkin değer yargılarını tespit etmektir. Nicel yöntemleri benimseyen TAYA’nın en güncel verisi 2021 yılına aittir. Araştırmanın örneklemini, ulusal düzeyde temsil gücüne sahip 19 428 hane sayısı ve bunlarda yaşayan 15 ve üzeri yaşta 42 043 fert katılımı oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklem seçimi için analiz birimi “hane” olarak belirlenmiştir. Fert veri seti, hane halkı verileri üzerinden çekilerek TÜİK tarafından ayrı bir veri dosyasında hazırlanmıştır. Örneklem 2 aşamalı tabakalı küme yöntemi ile belirlenmiştir. Kent yerleşim yerleri ile kır yerleşim yerleri için yaklaşık 100 adres ihtiva edecek biçimde kümeleme yapılmış, birinci aşamada 2058 küme seçilmesi uygun görülmüştür. Kümelerin her biri, tabakasının büyüklüğü ile orantısız olasılıklı olmak üzere tasnif edilmiştir. İkinci aşamada ise, bu kümelerin her biri içinden 10’ar hanehalkı sistematik olarak seçilmiştir. Araştırma sırasında görüşülen hane halklarındaki 15 ve üzeri yaşta kişilere araştırmacılar tarafından önceden hazırlanmış ayrı bir soru formu uygulanmıştır. Bütünleştirilmiş kalibrasyon yöntemi ile iterasyonlar yapılmış ve katsayı uygulanması sonucunda Türkiye temsili hane sayısına ulaşılmıştır. Türkiye temsili örneklem üzerinden analizler yapabilmek için araştırmanın veri setinde ağırlıklandırma katsayıları verilmiştir. Böylelikle veri seti üzerinde katsayı uygulaması yapılarak bulgular ulusal düzeydeki temsil gücünde yorumlanabilmektedir (TÜİK, 2021).

Veri Analiz ve İşlemleri

Çalışmada yapılandırılmı analiz tekniklerinden birisi olan çoklu mütekabiliyet analizi (ÇMA) uygulanmış ve temel bulgular bu analizin çıktıları üzerinden yorumlanmıştır. ÇMA tekniğinde nominal düzeyde olan kategorik değişkenler arasındaki ilişkiyi bağlantı, grafik görseliyle algısal bir haritada verilmektedir. Bulguları görselleştiren bu algısal haritada, kişiler, ifadeler veya nesnelerin birbirleriyle yakınlaşma ve uzaklaşması, başka bir ifadeyle aralarındaki mesafe bu değişkenlerin güçlü ya da zayıf ilişki kurduklarını göstermektedir (Hair ve ark., 2010).

Çalışma konusuna uygun analizler yapmak amacıyla kullanılan veri setinde bazı filtrelemeler yapılmıştır. ÇMA uygulaması öncesi örneklemin uygunluğu için veri setindeki “bugüne kadar hiç boşandınız mı?” sorusuna “evet” yanıtı veren katılımcılar seçilerek diğer katılımcılar analiz dışında bırakılmıştır. Sonuç olarak elde edilen tüm bulgularda sadece seçilmiş bu katılımcıların yanıtları yer verilmiş, filtrelemenin dışında kalan örnekleme ait veriler ve yanıtlar analiz edilmemektedir.

TAYA-2021 verilerinden elde edilen bulgular iki başlıkta sunulmaktadır. Öncelikle katılımcı profilini yansıtan sosyodemografik değişkenler üzerinden betimleyici analiz sonuçları sunulmaktadır. TÜİK (2022) tarafından hazırlanan TAYA-2021 raporunda genel katılımcı profilini yansıtan istatistikler verilmiştir.² Dolayısıyla çalışmanın veri işlemlerinde kullanılan değişkenler, sadece seçilmiş örnekleme dair analiz sonuçlarını kapsamaktadır. Böylelikle en az bir kere boşanmış katılımcılar, çalışmanın seçilmiş örneklemini olarak tanımlanmıştır. Bir sonraki aşamada ise çoklu mütekabiliyet analizi (Multiple Correspondence Analysis) uygulamasından elde edilen algısal haritada değişkenlerin birbirleriyle karşılıklı bağlantıları, kopma noktaları ve kesişimi değerlendirilmiştir.

Bulgular

Türkiye’de boşanma olgusunu irdeleyen bu çalışmada, TAYA-2021 görüşmeleri esnasında bugüne kadar en az bir defa boşandığını belirten katılımcılara ait veriler analiz edilmiştir. TAYA-2021 verilerine göre Türkiye’de 18 yaş ve üzerindeki katılımcıların %9,5i en az bir defa boşanmıştır. Bu katılımcı profili hakkında bilgi veren betimleyici istatistikler Tablo 1’de yer almaktadır. Bireylerin boşanma nedenleri aynı zamanda evliliğin devamlılığını etkileyen bazı sorunlara işaret etmektedir. Öte taraftan bu

² TÜİK ile Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan “Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021” raporuna erişim için bk. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/turkiye_aile_yapisi_arastirmasi_2021.pdf

nedenlerin sadece boşanmanın gerçekleştiği noktada önemli olmadığı, ayrıca boşanma ve sonrası süreçlerde deneyim olarak bireylerin yaşamlarına yön veren bir anlam oluşturduğu iddia edilebilir. Dolayısıyla boşanma durumu, evlilikle başlayıp boşanma sonrasında da devam eden bir süreçtir.

Tablo 1. Betimleyici İstatistikler

	Erkek (%9,2)	Kadın (%9,7)	Toplam
Yaş	49,30 (12,28)	47,07 (13,78)	48,12 (13,14)
Gelir	4666 TL (4449,53)	3578 TL (4250,72)	4164 TL (4392,5)
Eğitim (%)			
Okul bitirmede	3,7	12,5	8,2
İlk ve Ortaöğretim	51,2	49,3	50,9
Lise	22,5	20,9	21,1
Üniversite ve üzeri	22,6	17,3	19,8
Medeni Durum (%) (Daha önce en az bir kez boşanmış bireylerin en son medeni durumu)			
Evli	53,0	32,8	38,3
Boşanmış	42,2	58,5	54,5
Birlikte yaşıyor	3,3	3,0	3,1
Eşi vefat etmiş	1,3	5,7	4,1
Evlilik Sayısı (%)			
1	45,2	53,2	49,4
2	49,4	44,4	46,8
3+	5,4	2,4	3,8
Boşanma Sayısı (%)			
1	88,1	92,3	90,3
2	10,4	6,8	8,5
3+	1,5	0,9	1,2
Boşanmayı ilk kimin talep ettiği (%)			
Kendisi	55,5	78,6	70,30
Eski Eşi	36,0	17,0	23,6
Ailesi	4,7	3,1	3,8
Diğer	3,8	1,3	2,2

Türkiye’de en az bir kez boşanmayı deneyimlemiş bireyler görece orta yaş aralığındadır. TAYA-2021 verilerine göre en az bir defa boşanmış katılımcıların ortalama yaşı 48,12, en düşük 20 ve en yüksek 96 yaşlarında oldukları görülmektedir. Betimleyici bulgular, katılımcıların %17,7’sinin herhangi bir aylık gelirinin olmadığını, aylık kazancı bulunanlarda ise ortalama gelirin 4164 TL olduğunu ortaya koymaktadır. Boşanmayı deneyimlemiş bireylerin ortalama gelirleri, toplumsal cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir. Nitekim katılımcı profilindeki kadınların ortalama aylık geliri (3578 TL), erkeklerinden (4666 TL) daha düşüktür. Eğitime göre katılımcı profili ele alındığında ise boşanmayı deneyimlemiş kadınların %12,5’i okul bitirmediğini ifade ederken, erkeklerde bu oran %3,7’dir. Boşanmanın bireylere getirdiği yükü hafifletme yollarından birisi de yeniden evlilik yapmaktır. Nitekim boşanma sonrası katılımcıların deneyimlerine ilişkin bulgular medeni durum istatistikleriyle yorumlanabilir. Buna göre en az bir defa boşanmış olanların güncel medeni durumu sorulduğunda katılımcıların %38,3’ü “evli” yanıtını vermiş, erkeklerde (%52,0) aynı yanıtı verenlerin oranı kadın katılımcılardan (%32,8) yüksek çıkmıştır. Bu açıdan erkekler, kadınlara göre boşanmanın ardından kurdukları ilişkilerinde de yeniden evlenmeye daha fazla eğilim göstermiştir.

Evliliklerin sona ermesi ve boşanma tek bir nedenle gerçekleşmeyebilir. Bilhassa partnerlerin yaşadıkları çeşitli sorunlar ve bu sorunların zaman içerisinde birikerek getirdiği yükler, evliliğinden memnun olmayan bireylerin boşanma kararı almalarını kolaylaştırır. Öte taraftan boşanma sebepleri üzerine daha genel bir değerlendirme yapılırken temel bir boşanma nedeni de olabilir. Zira bireylerin yaşadıkları sorunlardan dolayı evliliğini bitiren çeşitli durumlar olsa bile, birincil ve en önemli gördükleri boşanma sebebi evliliğin kırılma noktasını gösterebilir.

Türkiye’de bireyleri evliliğini sonlandırmaya götüren en önemli boşanma sebepleri Tablo 2’de sunulmaktadır. Katılımcılar, sıralanmış boşanma nedenlerinden kendilerini birincil boşanma nedenini belirlemişlerdir. Başka bir ifadeyle boşanma nedenlerine verilen yanıtlar, katılımcıların evliliğindeki kırılma noktası olarak kabul edilmiştir. Nitekim Türkiye’de “sorumsuz ve ilgisiz davranma (%32,2)”, “aldatma (%14,1)” ve “evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama (%9,8)” durumları boşanma nedeni olarak öne çıkan faktörlerdir. Bu faktörler arasında “aldatma” kısmen duygusal ilişki odaklı bir boşanma sebebinin yansıtılmaktadır. Ekonomik geçimin sağlanamaması ve sorumsuz davranma ise evlilik kurumunun bireylere yüklediği sorumlulukların tam olarak yerine getirilemediğine işaret etmektedir. Özellikle eşinin sorumsuz ve ilgisiz davranmasını en önemli gerekçe olarak ifade eden katılımcılar için, eşle yaşanan sorunlar ve beklentiler bu faktörün belirli bir boşanma nedeni olmasında etkili gözükmektedir.

Coşkun ve Sarlak’ın (2020) Türkiye’de boşanma nedenleri ve boşanmak için mahkemeye başvuran ailelerin özelliklerini ele aldıkları çalışmada, 2010 yılında açılan boşanma dava dosyalarının geriye dönük olarak içerik analizi yapılmıştır. Söz konusu

Tablo 2. Türkiye’de Boşanma Nedenleri

Boşanmanın Birincil Nedeni	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
İçki	1,0	8,7	5,1
Kumar	0,2	2,0	1,1
Madde bağımlılığı	0,1	2,0	1,1
Dayak/kötü muamele	0,8	14,6	8,1
Evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama	9,7	9,9	9,8
Aldatma	8,2	19,3	14,1
Sorumsuz ve ilgisiz davranma	41,2	24,2	32,2
Evi terk etme	4,1	1,7	2,8
Çocuk olmaması	1,2	1,0	1,1
Ailedeki çocuklara karşı kötü muamele	0,5	0,5	0,5
Aile büyüklerine karşı saygısız davranma	3,6	1,4	2,4
Aile büyüklerinin aile içi ilişkilere karışması	11,0	5,4	8,0
Suçta karışma (Hırsızlık, dolandırıcılık, gasp, taciz gibi)	0,1	0,6	0,4
Tedavisi güç bir hastalığa yakalanma	0,9	0,2	0,5
Hakaret ve küfürlü konuşma	3,1	1,4	2,2
Harcama alışkanlıkları	0,6	0,5	0,5
Kıskançlık	2,1	1,4	1,7
Cinsel uyumsuzluk	0,6	0,3	0,5
Ruhsal bozukluk/lar	2,9	1,5	2,2
Ailenin ekonomik durumunun bozulması (iflas vb.)	2,9	1,4	2,1
Diğer	5,0	2,1	3,5

çalışmada olguların %48,4’ünün kavga / çatışma, %38,7’sinin psikolojik şiddet, %19,4’ünün maddi sorun, %18,5’inin evlilik dışı ilişkiler ve %12,9’unun alkol / uyuşturucu kullanımı nedeniyle boşanma davası açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmadaki bulgular, bu çalışmayla büyük ölçüde örtüşmektedir. Genel olarak eşe kötü muamele, şiddet, evlilik dışı ilişkiler ve maddi sorunlar en önemli boşanma nedenleri arasında sıralanabilir.

Amato ve Previti (2003, s. 621) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da eşin aldatılması ve sadakatsizliğin evliliklerin çözülmesinde birçok insan için merkezi bir role sahip olduğu, eşler arası uyumsuzluk, parçalanma, kişilik çatışmaları ve iletişim eksikliği gibi konuların insanların boşanma anlatılarında belirgin bir şekilde yer aldığı vurgulanmaktadır (Amato & Previti, 2003, s. 621). Benzer bir bulgu bu çalışmada da elde edilmiş, genel katılımcı profilinde “aldatma” en önemli boşanma sebepleri arasında yer almıştır. Öte taraftan boşanma nedenleri cinsiyete göre ele alındığında belirli faktörlerin öne çıktığı görülmektedir. Nitekim kadınlar, boşanma sebebi olarak “dayak/kötü muamele” ifadesini önemli bir faktör olarak bildirmiş ve kadınların %14,6’sı şiddete maruz kaldığı için boşandığını belirtmiştir. Yine kadınlar “aldatma”yı erkeklerden iki kat daha fazla boşanmanın birinci nedeni olarak göstermişlerdir (Kadınlarda %19,3 erkeklerde %8,2). Genel profil için en önemli boşanma nedeni olan “sorumsuz ve ilgisiz davranma” durumu, kadınlarda %24,2 erkeklerde ise %41,2 olarak saptanırken aldatma, dayak/kötü muamelenin, boşanma nedenleri olarak daha çok kadınlara özgü boşanma nedeni olduğu anlaşılmıştır.

Boşanma nedenlerinin içeriği cinsiyete göre farklılık göstererek katılımcıların değerlendirmelerinde önemli bir değişkeni oluşturmuştur. İçki, kumar ve madde bağımlılığı gibi zararlı alışkanlıklar nedeniyle boşanmada da benzer bir durum söz konusu olup bu gerekçelerle boşanmak isteyen kadınların oranı erkeklerden çok daha fazladır. Erkekler ise sorumsuz ve ilgisiz davranmayı kadınlardan çok daha fazla (Erkeklerde %42,2 kadınlarda %24,2) bildirmişlerdir. Türkiye’de geleneksel geniş aile çözülerek çekirdek aile yapısı norm olarak benimsenmiş olsa da evlilik kararı ve evlilik ilişkilerinde ebeveyn aileleri hâlâ önemli etkiye sahiptir. Bu nedenle bireyselleşmenin daha fazla deneyimlendiği Avrupa ve Amerika’da olduğu gibi evlilik ve boşanma kararları bireysel olarak alınmadığı gibi bireylerin boşanmalarında eşlerinin aileleriyle olan ilişkileri de belirleyici olabilmektedir. TAYA-2021 verilerine göre erkeklerin %11’i boşanma nedeni olarak aile büyüklerinin aile içi ilişkilere karışmasını bildirirken kadınlarda bu oran sadece %5,4’te kalmıştır.

Boşanma Nedenlerinde Öne Çıkan Sosyal Faktörler

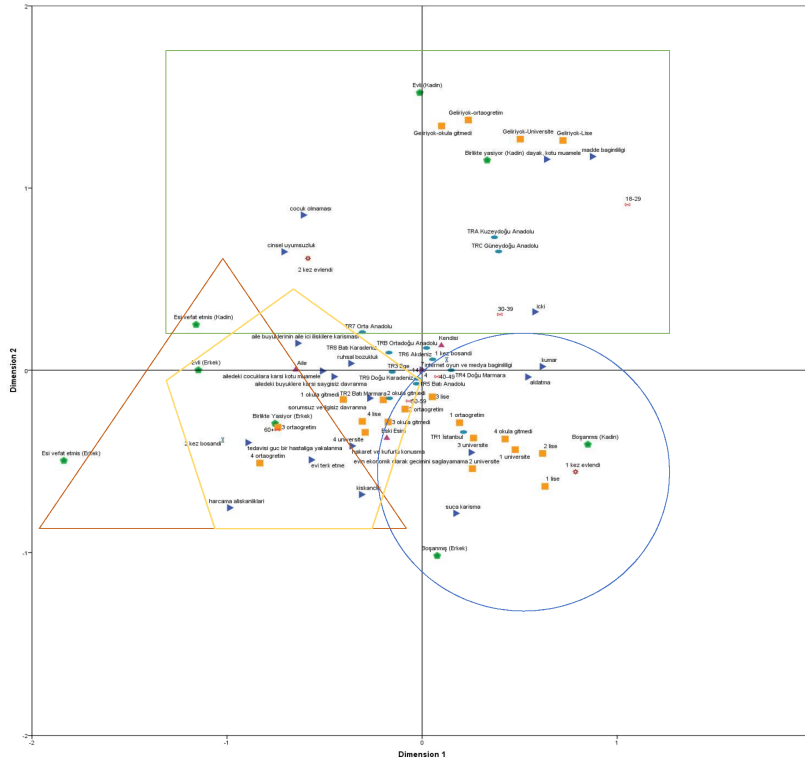
Boşanma süreci de evlilik birliğindeki gibi bir ömür boyu devam etmemekte boşanmış bireyler, evlilik deneyimine de sahip oldukları için evli ve boşanmış birey olarak statülerini karşılaştırarak tekrar evlenmeye karar verebilmektedir. Ancak boşanma sonrası yeniden evlenmek isteyen bireylerin ilk evliliklerine göre beklentilerinin farklı olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla boşanma hem olumlu hem de olumsuz getirileriyle bireylerin sosyal yaşamını etkileyen bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Boşanmanın bu etkisini ele alan bir çalışmada, Türkiye’de evliliğinden memnun olmayanların boşanmışlara göre daha mutsuz hissettikleri, mutluluk düzeyi en yüksek olanların ise hiç evlenmemiş bireyler oldukları saptanmıştır (Uğur, 2022, s. 372–373).

Türkiye’de boşanma nedenlerinde görülen farklılıkları etkileyen sosyal faktörler nelerdir? Sorusuna cevap arayan bu çalışmada TAYA 2021 verileri irdelenmiştir. Türkiye’de en az bir kere boşanmış bireylerin farklı toplumsal değişkenlere göre hangi boşanma nedenlerini daha önemli gördüğü çoklu müteakabiliyet analizinin sonuçları üzerinden yorumlanmıştır.

Tablo 3. Değişkenler ve Ölçüm Düzeyleri

Değişkenler	Alt Kategoriler
Gelir Durumu Tüm gelir kaynaklarından elde ettiği aylık kazanç (5 Kategori)	Geliri yok: Aylık Kazancı Bulunmuyor 1. Çeyrek: 1-2300 TL 2. Çeyrek: 2301-3000TL 3. Çeyrek: 3001-4900TL 4. Çeyrek: 4901TL ve üzeri
Eğitim Durumu En son bitirdiği eğitim düzeyi (4 Kategori)	Bir okul bitirmede: Bir okul bitirmede Ortaokul: İlkokul-Ortaöğretim Lise: Lise Üniversite: Yüksekokul, Üniversite, Lisansüstü
Yaş Bitirilen yaş (5 Kategori)	18-29 yaş aralığı 30-39 yaş aralığı 40-49 yaş aralığı 50-59 yaş aralığı 60 ve üzeri yaş aralığı
Medeni Durum En az bir kez boşanmış bireylerin son medeni durumu (4 kategori)	Evli: Daha önce boşanmış ardından evlilik yapmış Birlikte yaşıyor: Daha önce boşanmış, şu an nikahsız ya da dini nikahlı birlikte yaşıyor Boşanmış: En az bir kez boşanmış Eşi vefat etmiş: Daha önce boşanmış, sonraki evliliğinde eşi vefat etmiş
En son boşanmasını ilk kim talep etti? (4 Kategori)	Kendisi Eski eşi Ailesi Diğer

Boşanma nedenleri ile birlikte analize dahil edilen arka plan değişkenleri Tablo 3'te listelenmiştir. Analize dahil edilen her değişken kategorik ölçüm düzeyine sahiptir ve alt kategorilerden oluşmaktadır. Gelir durumu 5 alt kategoriden oluşmaktadır. "Geliri yok" alt kategorisi aylık herhangi bir aylık geliri bulunmayan katılımcılardan belirlenmiş, diğer dört kategori ise katılımcıların %25'lik dilime göre belirlenmiştir. Buna göre kesme noktaları bir önceki çeyrek dilim ile aralığındaki gelir kazancını yansıtmaktadır. Eğitim durumu 4 alt kategoriden oluşmakta ve en son bitirilen okulu yansıtmaktadır. Medeni durum ise 4 alt kategoriden oluşmaktadır. Burada yer verilen her medeni durum hali, daha önce en az bir kez boşanmış bireylerin en son medeni durumunu yansıtmaktadır.

Şekil 1. Türkiye'de boşanma nedenleri ve boşanma sonrası sosyal deneyim örüntüleri.

Türkiye'de boşanma nedenleri, coğrafi bölge, eğitim-gelir durumu, yaş, medeni durum ve toplumsal cinsiyet gibi sosyal unsurlar arasında farklılığa sebep olmaktadır. Yukarıdaki haritada katılımcılar, sosyodemografik özelliklerine göre ayrı alanlarda kümelen-

miş ve boşanma nedenlerini belirten ifadeler birbirinden ayrılmıştır. Haritada yatay ve dikey eksenle doğrusal bir şekilde artan veya azalan hareketliliğe rastlanmamıştır. Başka bir ifadeyle boşanma nedenleri, katılımcıların toplumsal profiline göre karşılıklı yakınlık ve uzaklık kurarak harita üzerinde karmaşık dağılım göstermiştir. Dolayısıyla analiz sonuçları, katılımcıların profili ile boşanma nedenlerinin kurduğu ilişkiyi ele alarak bu kümelenme durumları ve özellikleri üzerinden yorumlanmıştır.

Evlilikleri çeşitli nedenlerle sona erdikten sonra bireylerin belli bir süre sonra yeniden evlenme yolunu tercih ettiği görülebilir. Yeniden evlenme, kimi zaman birliktelikleri nikah akdiyle kayıtlı hâle getirmek amacıyla yapılmakta, bazı durumlarda ise boşanmış olmanın getirdiği problemlerle başa çıkma yolu olarak tercih edilebilmektedir. Bununla birlikte boşanmış bireylerin sosyal statüsüne göre yeniden evlenmeye karar verme durumları değişiklik göstermektedir. Yukarıda yer verilen çoklu mütakabiliyet analizi (ÇMA) haritasında yeşil renkli çerçevede yer alan sosyal kesim yeniden evliliğin SES düzeyine göre değişiklik gösterdiğine işaret etmiştir. Nitekim bu kümelenmeye göre Türkiye’de geliri olmayan ve eğitim düzeyi düşük olan kadınlar, boşanmanın ardından yeniden evlenmeye daha eğilimli olmaktadır. Geliri olmayan, lise ve üzerinde eğitimi bulunan kadınlar ise boşandıktan sonra dini nikahlı ya da nikahsız birliktelikleri daha çok tercih etmektedir. Çoğunlukla Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki bu kadınların görece daha genç kuşak ve ekonomik olarak evliliğe bağımlı oldukları söylenebilir. Yine bu kadınların daha önceki evliliklerinde şiddete maruz kalmış olma durumlarının yüksek olduğu görülmektedir. Boşanmalarına neden olarak önceki eşinin madde bağımlılığı olması ya da şiddet gördüklerini belirten bu kadınlar çoğunlukla bahsi geçen kesimi yansıtmışlardır.

Türkiye’nin batı bölgelerinde ise eğitim düzeyi görece yüksek ya da geliri olan boşanmış kadınların olduğu görülmektedir. Medeni durumlarını boşanmış olarak bildiren bu kadınlarda, boşanma sonrası yeniden evlenme ya da birlikte yaşama durumuna rastlanmamaktadır. Dolayısıyla belirli eğitim ve gelir düzeyindeki kadınlarda boşanma sonrası tekrar evlenme talebinin azaldığı görülmektedir. Yukarıdaki ÇMA haritasında mavi renkte daire ile belirtilen sosyal kesim bu duruma örnek teşkil etmektedir. İstanbul bölgesinde yaşayan, eğitim ve gelir düzeyi diğer bölgelerdeki kadınlara göre yüksek olan bu kesimin çoğu şimdiki kadar bir defa evlilik yaptığını belirtmiştir. Üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip bu kadınlar “evin ekonomik geçimini sağlayamama” durumunu boşanma kararı verdiren en önemli gerekçe olarak ifade etmişlerdir. Yine bu katılımcılar arasında yaş azaldıkça boşanma nedeni olarak kumar ve aldatma durumunun daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Kadınların %78,6’lık kesimi, önceki evliliklerinde boşanmayı ilk talep eden taraf olmuştur. Bugüne kadar kaç defa boşandınız sorusuna yanıt veren kadınların %92,8’i en fazla bir kez boşanmıştır. Öte taraftan ÇMA haritasında yeşil renkteki kare altındaki kümelenmeye göre geliri olmayan, orta ve doğu bölgelerinde ikamet eden kadınların birden fazla evlilik yapma olasılıkları yükselmiştir. Daha önce boşanmış ve son medeni durumunu dul olarak belirtmiş kadınlar ise diğer kadınlara göre oldukça farklı bir profil çizmişlerdir. Nitekim dul kadınların genellikle 60 ve üzeri yaşta katılımcıları temsil ettikleri ve alt gelir düzeylerinde yoğunlaştıkları turuncu renkteki üçgen kümelenme alanından görülmektedir. Bu kadınların diğer boşanmış kadınlara göre iki kez evlilik yapmış olma olasılığı daha yüksektir.

Boşanmış erkekler, kadınlara göre boşanma nedenlerine bağlı konum almada daha homojen bir kümelenme oluşturmuştur. Yukarıdaki ÇMA haritasına göre katılımcı erkeklerin boşanma nedenlerinde farklılıklara sebep olan en önemli faktörler eğitim ve gelir düzeyidir. Özellikle gelir düzeyi yüksek olan erkekler, sorumsuz ve ilgisiz davranmayı, hakaret ve küfürlü konuşmayı boşanmalarındaki en önemli neden şeklinde belirtmişlerdir. ÇMA haritasında sarı renkli çerçevede beşgen ile belirtilen kümelenmede görüldüğü gibi erkeklerin gelir ve eğitim düzeyi azaldıkça “aile büyüklerine karşı saygısız davranma” ve “aile büyüklerinin kendi aile içi ilişkilerine karışması” gibi durumlar daha sık boşanma gerekçesi olarak ifade edilmiştir. Türkiye’de geleneksel ve ataerkil değerlerin görece baskın olduğu ailelerde aile ve akrabalık ilişkilerinin evlilik veya boşanma kararlarını etkileyebildiği görülmektedir. Özellikle erkeklerin boşanma kararında aile bağlarının önemli bir faktör olduğu verilerden anlaşılmaktadır.

Boşanma nedenleri toplumdan topluma değişiklik gösterebilirken cinsiyete bağlı olarak kadın ve erkeklerin boşanma nedenleri de farklılaşabilmektedir. Hawkins ve arkadaşları (2012, s. 458) çalışmalarında birkaç önemli farka dikkat çekerek kadınların eşlerinin alkol ve uyuşturucu sorunu olmasını, ev sorumluluklarının paylaşımı konusundaki sorunları, kocalarının çok fazla çalışmasını ve fiziksel şiddeti boşanma sebebi olarak erkeklerden önemli ölçüde daha fazla belirttiklerini bildirmişlerdir. Erkekler boşanmada önemli bir faktör olarak birbirinden uzakta, ayrı olmayı, kadınlardan daha fazla boşanma nedeni olarak dile getirmişlerdir. Bahsi geçen çalışmaya paralel biçimde bu çalışmada da düşük SES düzeyindeki kadınların en yaygın boşanma sebepleri fiziksel şiddete maruz kalma ve alkol sorunu olarak belirlenmiştir. Yine erkeklerde “evi terk etme”, “sorumsuz ve ilgisiz davranma” gibi gerekçeler nedeniyle boşanma olgularına daha fazla rastlanılmıştır.

Boşanma kararı, boşanma sonrası süreçte ortaya çıkabilecek riskler ve evlilikten elde edilen kazançla bağılı olarak da değişiklik gösterebilmektedir. *Ekonomik bağımsızlık perspektifi*, eşlerin finansal olarak evliliğe daha az bağımlı olduğunda boşanma oranlarının arttığını ve eşlerin mutsuz evliliklerden çıkma ihtimallerinin finansal kazançlara bağılı gerçekleştiğini varsaymaktadır (Becker ve ark., 1977, s. 1148–1149). Boşanmaya ilişkin teorik yaklaşımların çoğu kadın istihdamındaki yükselişin boşanma oranını arttırdığını ima etmektedir. Ancak geliri olmayan kadınlarda da boşanma vakalarına rastlanılmaktadır. Özellikle bu kadınların mutsuz giden evliliklerini sonlandırarak boşanma sonrası yeniden evlenip mutluluğu yakalamaya çalıştıkları gözlenmektedir (Sayer ve ark., 2011, s. 2010). Boşanmış erkekler arasında da yeniden evlenme isteği kadınlardan daha yaygındır. Buna karşın

görece ekonomik bağımsızlığa sahip kadınlar ise boşandıktan sonra yeniden evlenme yolunu daha az tercih etmişlerdir. Burada eğitim durumundan ziyade gelir durumunun daha etkili bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Zira geliri olmayan kadınlarda neredeyse tüm eğitim düzeylerinde nikahlı ya da nikahsız birlikteliklerin tercih edildiği görülmüştür. Ancak gelir düzeyinde belirli bir eşliği geçen kadınlar için boşanma sonrası “boşanmış” kalma durumunun daha yaygın olduğu gözlenmiştir.

Boşanma nedenlerinin toplumsal kökenlerine ilişkin büyük resmi sunmak isteyen bu çalışmanın verileri, Türkiye’de yapılan önceki çalışmalarla birçok açıdan örtüşmektedir. Nitekim bu çalışmada aile ve akrabaların evliliğe müdahalesi sonucu ortaya çıkan boşanmaların özellikle erkeklerde daha fazla görülmesi göze çarpmaktadır. Türkiye’de aile büyüklerinin boşanma sürecine etkisini konu alan Özüğurlu (2006, s. 201) ve Aktaş’ın (2011) çalışmalarında da geniş ailenin çekirdek ailedeki kararlar üzerinde nasıl önemli rol oynadığına dikkat çekilmektedir. Bu bulgular, aile ve akrabalık ilişkilerinin boşanma sürecini nasıl etkileyebileceğini gözler önüne serdiği gibi Türkiye’de yapılan bazı çalışmalar (Aybey, 2015; Sağlam ve Aylaz, 2017) ekonomik sorunların da çiftlerin boşanmasında etkili kritik bir faktör olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ise genellikle Türkiye’nin batı bölgelerinde evin ekonomik geçimini sağlayamama durumu en önemli boşanma sebeplerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle kentleşmenin yoğun olduğu bu bölgelerdeki kadınlar için evin ekonomik geçimi evliliğin istikrarı açısından önemli görülmektedir.

Kaplan ve arkadaşları (2018, s. 829), Türkiye’de boşanmaya neden olan en önemli faktörleri belirlemek adına literatürdeki çalışmalar üzerinden sistematik bir derleme çalışması yapmışlardır. Bu inceleme sonucuna göre birçok araştırma bulgusunda “şiddet” kadınları boşanmaya götüren en önemli faktör olarak saptanmıştır. Benzer biçimde bu çalışmanın bulgularında da kadınların boşanma nedenleri arasında en önemli faktörün “şiddet” olduğu görülmektedir. Adak ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan çalışmada da yine Türkiye’de boşanmış kadınların şiddetin her türünde en mağdur ve kırılğan kesimi oluşturdukları tespit edilerek boşanma ve şiddet ilişkisinin kadınlar açısından boşanmanın ortaya çıkardığı en temel sosyal problemlerden birisi olduğuna dikkat çekilmektedir.

Sonuç

Boşanma cinsiyet, sosyal sınıf, gelir, yaşanan coğrafya, sosyal ilişki ağları vb. pek çok faktörün etkilediği sosyal bir olgudur. Gelir, iş ve evlilik istikrarı arasındaki ilişkiler üzerine yapılan önceki araştırmalarda, eşlerin boşanma durumunda kendi ekonomik geçimlerini sağlayabilmesi, hane içindeki mali kaynakların evlilik kurumu açısından önemi, eşlerin iş ve gelir durumunun cinsiyete dayalı yorumu ve bu durumların evlilik bağlarını etkileyip etkilemediği belirlenmeye çalışılmıştır (Killewald, 2016, s. 718–719). Bu araştırmaların birçoğunda, boşanma oranlarındaki artış bir “sorun” olarak algılanmış, kadınların istihdamı ve ekonomik bağımsızlığı hedef gösterilerek sorunun kaynağı olarak kadınların artan eğitim ve istihdam oranları hedeflenmiştir. Halbuki Cooke (2006, s. 467) karı-kocanın ev içi ücretsiz işe ve ev dışında ücretli işe katılımlarının boşanma üzerine etkilerini Batı Almanya ve Amerika Birleşik Devletler örneğinde incelediği çalışmada geleneksel cinsiyet hiyerarşilerini güçlendiren politikalar tarafından engellenmediği durumlarda, erkeklerin ev içi görevlere daha fazla katılımının, kadınların istihdamı ne olursa olsun daha istikrarlı evlilikleri getirdiği sonucuna ulaşmıştır. Nitekim boşanma olgusuna sorun odaklı yaklaşım, boşanma oranlarındaki artışı kadının sosyoekonomik durumunun iyileşmesiyle bağdaştırmakta, kadın-erkek iş bölümü meselesini gündeme getirmemektedir. Aile içi dayanışmanın son bulması, sadece kadına bağlı nedenler üzerinden algılanmaktadır. Ancak Cooke (2006, s. 449) İkinci Dünya Savaşından bu yana artan boşanma oranlarının sadece kadınların artan istihdamının etkilerini yansıtmadığını; kadınların artan istihdamına tepki olarak erkeklerin ev içi davranışlarını değiştirmeye karşı direncini yansıttığına dikkat çekmektedir. Kadının deneyimlediği aile içindeki eşitsizlikler veya beklentilerinin karşılık bulup-bulmaması neredeyse hiçbir zaman sorun teşkil etmemiştir. Bu nedenle çalışmalarda erkeklerin boşanmaya ilişkin görüşleri çoğunlukla geri planda bırakılmıştır. 1970’lerden günümüze etkisini gösteren toplumsal cinsiyet devrimleri, kadının toplumsal ve ekonomik konumunu iyileştirirken, erkekler için daha az değişim söz konusu olmuştur. Bu durum erkeklerin çalışma hayatında ve gelir düzeyinde yükselen kadınların karşısında kendi ataerkil konumlarını aile içinde muhafaza etme isteklerine işaret etmektedir. ÇMA haritasında erkeklerin ve kadınların farklı boşanma gerekçeleri etrafında kümelenedikleri görülmektedir. Genel çerçeveden bakıldığında ise erkeklerin aile bütünlüğünü bozan durumları, kadınların ise evliliğe ilişkin beklentilerin karşılık bulmadığı durumları boşanmaya neden olarak gördükleri belirlenmiştir. Çalışmanın bu bulguları, literatürdeki diğer çalışmalar ile paralellik göstermektedir. Bu nedenle erkekler için boşanmaya gerekçe oluşturabilecek sebepler oldukça sınırlıdır. Bilhassa erkeklerin aile ve çalışma hayatındaki iş bölümü meselesine “eşitlikçi” değil Parsons’ın cinsiyete dayalı iş bölümü çözümlemesinde olduğu gibi “bütünleştirici” olarak baktıkları görülmektedir.

Asgari ücret ve altında gelir getiren işlerde çalışan kadınlar ise, yine aile ve çalışma hayatındaki iş bölümüne bütünleştirici yakınlıklar göstermektedir. Çoğunlukla ilköğretim mezunu olan bu kadınlar, aile birliğini bozacak nedenlerde “erkeğin ve kadının sorumluluklarını yerine getirmediği” durumları boşanma gerekçesi olarak ileri sürmektedir. Adak (2007, s. 149), kısmi zamanlı çalışma koşullarının kadının geleneksel rollerinin değişmesine önemli bir katkı sağlamadığını vurgulamaktadır. Kadınlar içinde buldukları zorlayıcı sosyoekonomik koşulları hafifletmek için daha esnek çalışma sağlayan belli iş kollarında işgücüne katılmakta ve kısmi zamanlı çalıştıkları için de işten artırdıkları vakti aileleriyle kullanmaktadırlar. Bu nedenle onlar için ailenin refahı, bireysel beklentilerinden önce gelmektedir.

Kadının ev dışında istihdamı ve aile içi iş bölümüne “bütünleştirici uzmanlaşma” perspektifinden yaklaşma, kadının ve erkeğin ailenin istikrarını sağlamak için ayrı sorumluluklarının olduğunu kabul etmektedir. Bu yaklaşıma göre kadın ve erkek “üstüne düşen” görevi gereğince yaptığı takdirde aile birliği bozulmaz. Nitekim erkekler için tek başına gelir düzeyindeki bir artış, aile içi görev dağılımında sadece “üstüne düşen” sorumlulukların evlilik bağında ortaya çıkaracağı gerilimi hafifletmiştir.

Erkekler, kadınlara göre daha sıklıkla evliliklerinden duydukları memnuniyetsizlik nedeniyle boşanmak istemektedirler. Bu çalışmada erkeklerin ilişkilerinde aile içi ilişkilere dışarıdan müdahale edilmesi, sorumsuz ve ilgisiz davranma, hakarete uğrama gibi sebepler erkeklerin boşanma nedenleri olarak öne çıkmıştır. Hem erkekler hem de kadınlar için boşanmaya götürecek bir diğer faktör ise mali sorunlar, ebeveynlik ve evlilik odaklı diğer anlaşmazlıklardır. Nitekim bu çalışmanın sonuçlarına göre erkekler kadınlardan daha karmaşık bir boşanma pratiği göstermiş, tek tip bir faktör ile açıklanmayacak eğilimlerde bulunmuşlardır.

Türkiye, Doğu ve Batı kültürü arasında son zamanlarda boşanma oranlarının arttığı bir ülkedir. Bu çalışma boşanma nedenleri ve boşanmaya başvuran bireylerin özelliklerini araştırmak amacıyla yapılmıştır. Genel olarak, şiddet boşanmada önemli bir neden olmaya devam etmektedir. Diğer taraftan eğitim ve gelir düzeyine bağlı farklı boşanma nedenleri toplumsal cinsiyete dayalı bir ayrışma göstermiştir. Özellikle kadınların eğitim ve gelir düzeyi yükseldikçe evlilikten beklentileri karşılanmadığında boşanmayı tercih edebildikleri görülmektedir. Erkekler açısından SES düzeyi, kadınlarda olduğu gibi boşanma nedenlerinde önemli bir ayrışma etkisi göstermemiştir. Erkekler ise daha ziyade aile bütünlüğünü veya ilişkilerini bozan bir takım mücbir durumlar nedeniyle boşanmaktadır.

Parsons’ın cinsiyete dayalı iş bölümü erkekleri para kazananlar, evin gelirini sağlayanlar kadınları ise ev içinde anlamsal görevleri yapanlar olarak resmetmektedir. Bu çalışmada da gelir düzeyi düşük kadınların boşanma sonrası daha fazla evlenme eğilimi gösterdikleri ancak görece eğitilmiş ve gelir düzeyi yüksek kadınların yeniden evlenerek geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde evliliğin kadınlara yüklediği evsel sorumluluklara talip olmaya istekli olmadıkları anlaşılmaktadır. Sorumsuz ve ilgisiz davranmayı kadınlara göre kabaca iki kat daha fazla (Erkeklerde %41,2 kadınlarda %24,2) birincil boşanma nedeni olarak ileri süren erkekler ise bu çerçevede kadınlara göre daha fazla yeniden evlenme eğilimi göstererek geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde evle ilgili işlerden sorumlu olacak yeni eş arayışına girmekte kadınlara göre daha fazla yeniden evlenmeyi deneyimlemektedir (erkeklerde %52 kadınlarda %32,8).

Türkiye’de boşanma nedenleri, kadın ve erkekler açısından farklılıklar taşıdığı gibi yaş ve gelir düzeyinin de boşanma ve yeniden evlenme üzerinde etkili olduğu anlaşılmakta olup boşanma sonrası deneyimler de bunlara bağlı olarak farklı mağduriyet alanları yaratabilmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de aile danışmanlığı hizmetlerinin daha etkin hale getirilmesinin, boşanma sürecinin hem kadınlar hem de erkekler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için bir çözüm olabileceği düşünülmektedir. Boşanma nedenlerinin toplumsal kökenlerini ele alan bu çalışmanın bulguları aile danışmanlığı hizmetlerinin özellikle hangi konularda geliştirilmesini belirlemek için katkı sağlayacaktır.

Boşanmaya ilişkin TAYA 2021 Aile Araştırmasının nicel verilerinin ikincil analizini kullanmak bu çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Sosyal sınıf, ekonomik koşullar, yaşanılan coğrafya, eğitim düzeyi gibi pek çok faktöre göre kadın ve erkeklerin boşanma deneyiminin farklılaşabileceği gerçeğinden hareketle sosyal bir problem olarak boşanma oranlarındaki artışa çözüm üretebilmek için konuya ilişkin derinlikli veri sağlayabilecek nitel araştırmalara ihtiyaç vardır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Acar, T. (2019). Türkiye’de evlenme davranışlarının değişimi: 2008 ve 2013 TNSA’nın analizi. *IX. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı içinde*. Ankara.
- Adak, N. (2007). Kadınların ikilemi: iş ve aile yaşamı. *Sosyoloji Dergisi*, 17(1), 137–152.
- Adak, N., Elmas, Ç., & Kuşoğlu, G. C. (2021). Does marital status affect violence against women? A perusal on Turkey. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 149–164.
- Akoğlu, Ö. A., & Küçükarağöz, H. (2018). Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlüklerle ilişkin bir araştırma: İzmir ili örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 153–172.

- Aktas, O. (2011). *Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlükler* (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir).
- Amato, P. R., Booth, A., Johnson, D. R., Johnson, D. R., & Rogers, S. J. (2007). *Alone together: How marriage in America is changing*. Harvard University Press.
- Arıkan, C. (1996). *Halkın boşanmaya ilişkin tutumları araştırması*. T.C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Aybey, S. (2015). Aile ve dini rehberlik bürolarına gelen sorular ışığında kadınların boşanma nedenleri (Ege bölgesi örneği). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4), 104–126.
- Becker, G. S. (1981). Altruism in the family and selfishness in the market place. *Economica*, 48(189), 1–15.
- Becker, G. S., Landes, E., & Michael. R. T. (1977). An economic analysis of marital instability. *Journal of Political Economy*, 85(6): 1141–1187.
- Binay, M. (2018). Türkiye’de boşanma nedenlerinin analizi ve alternatif uyuşmazlık yöntemleri. *Ombudsman Akademik*, 5(9), 237–267.
- Breen, R., & Cooke, L. P. (2005). The persistence of the gendered division of domestic labour. *European Sociological Review*, 21(1), 43–57.
- Can, Y., & Aksu N. B. (2016). Boşanma sürecinde ve sonrasında kadın. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), 888–902.
- Cooke, L. P. (2006). Cinsiyet bağlamında “yapmak”: Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri’nde hane halkı pazarlığı ve boşanma riski. *Amerikan Sosyoloji Dergisi*, 112(2), 442–472.
- Coşkun, S., & Sarlak, D. (2020). Reasons for divorce in Turkey and the characteristics of divorced families: a retrospective analysis. *The Family Journal*, 1066480720904025.
- England, P. (2010). The gender revolution: uneven and stalled. *Gender & Society*, 24(2), 149–166. <https://doi.org/10.1177/0891243210361475>
- England, P., & Shafer, E. (2007). Everyday gender conflicts in low-income couples. *Unmarried couples with children* (pp. 55–83). Sage.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Pearson Prentice Hall.
- Hankivsky, O., Reid, C., Cormier, R., Varcoe, C., Clark, N., Benoit, C., & Brotman, S. (2010). Exploring the promises of intersectionality for advancing women’s health research. *International Journal for Equity in Health*, 9(1), 115.
- Hawkins, A. J., Willoughby, B. J., & Doherty, W. J. (2012). Reasons for divorce and openness to marital reconciliation. *Journal of Divorce & Remarriage*, 53(6), 453–463.
- Jamrozik, A., & Nocella, L. (1998). *The sociology of social problems theoretical perspectives and methods of intervention*. Cambridge University Press.
- Kaplan, S., Abay, H., Bükecik, E., Şahin, S., Arıöz Düzgün, A., Bay Karabulut, A. (2018). Türkiye’de yapılan çalışmalar bağlamında kadınlarda boşanmanın nedenleri (2000-2018): Sistematiik derleme. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 821–833.
- Kavas, S., & Gunduz-Hosgor, A. (2010). Divorce and family change revisited: Professional women’s divorce experience in Turkey. *Demográfia English Edition*, 53(5), 102–126.
- Kavas, S., & Gunduz-Hosgor, A. (2011). “it is not a big deal, I can do it, too”: Influence of parental divorce on professional women’s marital experience in Turkey. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52(8), 565–585.
- Keller F. (2019) Subgroup analysis: “what works best for whom and why?”. In Z. Sloboda, H. Petras, E. Robertson, & R. Hingson (Eds.), *Prevention of substance use. advances in prevention science*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-00627-16>
- Kneip, T., & Bauer, G. (2009). Did unilateral divorce laws raise divorce rates in Western Europe? *Journal of Marriage and Family*, 71(3), 592–607.
- Löfgren, K. (2007). Pierre Bourdieu, mütakabiliyet analizi ve istatistik eğitimi. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı & Ü. Tatlıcan (Der.), *Ocak ve zanaat: Pierre Bourdieu derlemesi* (s. 255–274). İletişim Yayınları.
- Moffitt, R. (2000). Welfare benefits and female headship in U.S. time series. *American Economic Review*, 90(2), 373–377.
- Özkan, İ. & Böke, Ö. (1997). Boşanma ile sonlanan evliliklerde kadının hedef olduğu saldırganlık. *Selçuk Tıp Dergisi*, 13(3), 191–197.
- Ozugurlu, K. (2006). *Eslerde problem cozme. Ana-baba okulu*. Remzi Kitabevi.
- Parsons, T. (1949). The social structure of the family. In R. Anshen (Ed.), *The family: Its function and destiny* (pp. 173–201). Harper & Bros.
- Parsons, T., & Bales, R. F. (1955). *Family: Socialization and interaction process*. The Free Press.
- Popenoe, D. (1996). *Life without father: Compelling new evidence that fatherhood and marriage are indispensable for the good of children and society*. Simon and Schuster.
- Poplin, D. E. (1978) *Social problems*. Scott, Foresman and Company.
- Ruspini, E. (2013). *Diversity in family life*. Policy Press.
- Sağlam, M. & Aylaz, R. (2017). Çeşitli değişkenler açısından boşanmış bireylerin özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 584–590.
- Sayer, L. C., England, P., Allison, P. D., & Kangas, N. (2011). She left, he left: How employment and satisfaction affect women’s and men’s decisions to leave marriages. *American Journal of Sociology*, 116(6), 1982–2018.
- Schoen, R., Astone, N. M., Kim, Y. J., Rothert, K., & Standish, N. J. (2002). Women’s employment, marital happiness, and divorce. *Journal of Social Forces*, 81(2), 643–662. <https://doi.org/10.1353/sof.2003.0019>
- Smock, P. J., Manning, W. D., & Gupta, S. (1999). The effect of marriage and divorce on women’s economic well-being. *American Sociological Review*, 794–812.
- Stemmler, M. (2014). Introducing person-centered methods. In *Person-centered methods* (pp. 1–11). Springer.
- Şahin, H. (2019). Türkiye’de boşanma olgusunu, boşanma avukatlarından dinlemek: nitel bir çalışma örneği. IX. *Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı içinde* (s. 220). Ankara.

- Timurturkan, M. (2012). Aile Birliđinin bozulması: Boşanma ve yeniden evlenme. N. Adak (Ed.), *Değişen toplumda değişen aile: sosyolojik tartışmalar*. Siyasal Kitapevi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *Aile Yapısı Araştırması, 2021*. Yazar.
- Uğur, Z. B. (2022). Boşanmanın mutluluğa bir etkisi var mı? *İstanbul University Journal of Sociology*, 42, 365–386.
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). *Doing gender*. *Gender & Society*, 1(2), 125–151.
- Yıldırım, N. (2004). Türkiye’de boşanma ve sebepleri. *Bilgi Dergisi*, 28, 59–81.

Atıf Biđimi / How to cite this article

Elmas, Ç., & Adak, N. (2023). Türkiye’de boşanma nedenlerinin toplumsal kökenleri ve boşanma sonrası deneyimler. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43, 84-97. <https://doi.org/10.26650/SJ.2023.43.1.0030B>